

Тетяна Космеда

DOI: 10.31648/apr.4468

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-0380-8956>

kosmeda@gmail.com

Українсько-польські паралелі в системі фразеологічних біблеїзмів

Наприкінці XX – на початку XXI ст. простежуємо активний розвиток теолінгвістики як напряму мовознавства, що скерований на вивчення проблеми взаємозв'язку мови й релігії (Володимир Алексеєв, Надія Бабич, Катерина Бобирьова, Ірина Бугайова, Олександр Гадомський, Марія Скаб, Наталія Піддубна, Олеся Черхава та ін.). Основною одиницею теолінгвістики вважають *теонему*, а її різновидами – *біблеїзм* та *релігіолектизм*.

Існує чимало наукових студій, присвячених проблемі виокремлення статусу біблеїзмів. *Біблія*, без сумніву, стоїть біля витоків європейської культури, утворюючи «духовний код, що об'єднує народи християнських культур»¹ [Лилич, Мокиєнко, Степанова 1993, 51] і впливає на розвиток відповідних лінгвокультур. Войцех Хлебада наголошує, що навряд чи можна знайти європейську мову, яка не сприйняла б живильних соків текстів *Святого Письма* й «не дала би плодів у вигляді корпусу біблеїзмів – певної множинності виразів, зворотів і фраз біблійного походження» [Хлебада 2001, 276].

Під час опису формальної структури біблеїзмів учені керуються постулатом про те, що *біблеїзм* – це слово або вираз (сполучення слів). Дана Балакова, Харрі Вальтер, Наталія Венжинович, які уклали словник біблеїзмів під назвою *Лента біблейской мудрости* (2014), ототожнюють біблеїзми з крилатими виразами й словами біблійного походження, пор.:

Магія біблійних крилатих слів – у їхній «розчинюваності» в текстах літературних творів, публіцистиці й сучасному живому мовленні багатьох народів. Часто ті, хто говорить і пише, не усвідомлюють, що використовують біблеїзми, оскільки подібні вирази засвоєні ними ще з дитинства через розповіді батьків, з літературних творів, театру, кіно й телебачення [Мокиєнко, Балакова, Вальтер 2014, 6].

¹ Тут і далі тлумачення іншомовних текстів українською мовою авторські – Т.К.

Інші дослідники (напр. Едуард Солодухо, Сергій Гужанов, Євген Верещакін, Галина Ліліч) термін *біблеїзм* трактують як синонім до понять *біблійний зворот*, *фразеологічна одиниця біблійного походження*, *фразема біблійного походження* тощо. Хлебда пропонує свою дефініцію цього терміна. На його думку, *біблеїзм* –

це мовна одиниця, походження якої можна однозначно пов'язати з біблійними текстами, незалежно від її формальної структури (слово – словосполучення – речення) й семантичного статусу, закодована в мовній пам'яті певного народу й відтворена в текстах певної мови [Chlebda 1998, 17].

Однак учені переконані, що саме фразеологізм – основний структурний тип біблеїзмів з тієї причини, що значна частина фразеологічних одиниць входить не лише до спеціалізованих словників біблеїзмів, але й до загальнономовних фразеологічних і тлумачних словників.

На сьогодні простежено формування інтернаціонального фонду біблеїзмів-фразеологізмів, що мають своєрідне вираження в українській і польській лінгвокультурах. Зазначене знайшло відображення в першому в історії українсько-польської фразеографії *Короткому українсько-польському словнику ustalених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки* [Космеда, Гоменюк, Осіпова 2017]. Концепція цього словника ґрунтується на: а) теоретичному й практичному досвіді укладання словників подібного типу; б) виокремленні системи реєстрових одиниць, що мають, (1) неоднорідний статус стосовно репрезентації ментальності народу, його етнографічних особливостей, етикетних норм, моралі, специфіки психології, релігійних уподобань, національного характеру, тематики (ідеографічний аспект) і под., (2) різнорідний статус щодо структури, семантики й прагматики: це фразеологічні одиниці у вузькому значенні (єдності, зрощення, вирази, зокрема й термінологічні); паремії – прислів'я й приказки; словесні комбінації – еквіваленти слова, що частотні в повсякденному мовленні; (3) мають неоднорідну специфіку функціонування та відповідне стилістичне й стильове призначення [Див. докл.: Космеда 2017, 5–30].

Зауважимо, що проблема еквівалентності фразеологізмів у різних мовах постійно приваблює увагу мовознавців, насамперед тих, які працюють над укладанням двомовних чи багатомовних словників, зокрема Володимира Дубічинського й Тельмана Ройтера [Дубічинський, Ройтер 2012, 114–119; 2015; 2017, 353–358], Олену Левченко [Левченко 2011], Валерія Мокієнка, Дану Балакову, Харрі Вальтера [Мокієнко, Балакова, Вальтер 2014], Тетяну Космеду [Космеда 2015, 128–132], Войцеха Хлебду [Chlebda 1997; 2002;] та ін.

Мета цієї статті – проаналізувати характер еквівалентності фрагмента системи українсько-польських фразеологічних біблеїзмів на основі порівняння фразеологічних одиниць (у широкому трактуванні), що мають статус біблеїзмів, простежити загалом вияв українсько-польських паралелей у зазначеній ділянці. Вище було наголошено, що інваріантною ознакою біблеїзму є похідність з тієї або іншої книги *Святого Письма*, мотивованість цим текстом безпосередньо або опосередковано. Зазначена проблема не має на сьогодні остаточного вирішення.

Матеріалом для аналізу українсько-польських паралелей у системі біблійних фразеологізмів слугують 75 словникових статей *Короткого українсько-польського словника усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки*, серед яких виокремимо типи відповідних паралелей.

Перший тип – це фразеологічні біблеїзми, що є абсолютними чи відносними еквівалентами, оскільки загалом ці одиниці співвідносяться за системою актуальних параметрів: формою, семантикою й прагматикою, однак при цьому можливі певні формальні відмінності в репрезентації лексичних складників фразеологізму (повнозначних чи службових частин мови, синонімічних лексем, різних синтаксичних структур і под.), їхніх варіантів, що стосуються окремих компонентів фразеологізму чи його факультативних складників та ін. До цієї групи належать такі одиниці, як наприклад: **Берегти як зіницю ока (як око, як ока в голові) // Pilnować (strzeć) jak źrenicy oka (jak oka w głowie)** [Космеда, Гоменюк, Осіпова² 2017, 327], що в обох мовах репрезентує значення ‘пильно зберігати, старанно доглядати, охороняти що-небудь’.

Дещо іншим зразком вияву еквівалентності є фразеологізм **Адамово ребро (реберце) // Żebro Adama** [42] зі значенням ‘жінка’, що в обох мовах має іронічно-жартівливу тональність, однак в українській мові можливий варіант уживання лексеми *ребро* в зменшено-пестливій формі *реберце*, що в цьому разі може посилювати іронічність, у польській же мові такий варіант відсутній. Зазначене засвідчує тенденцію, яку дослідники виокремлюють стосовно характеристики української мови, – прагнення до «підвищення емоційної температури мовлення» (термін Анни Вежбицької) за рахунок частого вживання зменшено-пестливих форм. Ментальність українців, їхній національний характер вирізняється певною кардіоцентричністю (внутрішньою емоційністю, чутливістю), що відображено у великій кількості українських фразеологізмів з урахуванням й лексичних одиниць, що їх наповнюють [Див. про це докл.: Космеда 2000].

² Далі в дужках указуватимемо лише сторінку за цим джерелом.

Серед еквівалентних форм виявляємо й фіксацію фактів впливу польської мови на українську, що виражається в наявності варіантних форм з лексичними одиницями – запозиченими з польської мови, наприклад: **Блудний (марнотравний) син** // *Syn marnotrawny* (‘про людину, яка розкалася у своїх помилках’) [61]. Як бачимо, укр. *марнотравний* – запозичення з польської (*marnotrawny*). Аналогічно: **Козел відпущення (офірний)** // *Kozioł ofiarny* [182].

У системі еквівалентів також маємо одиниці, що частково відрізняються за формою, наприклад, уживання омонімічних форм прийменників, що може призвести до вияву інтерференції, неправильного використання прийменникових форм, зокрема укр. **на** та поль. **в (w)**, порівн.: **Бути на сьомому небі** // *Być w siódmym niebie*, хоч значення абсолютно еквівалентне – ‘виявляти найвищу міру радості, щастя, блаженства’ [72]. При тотожності семантики й прагматики простежуємо різні граматичні форми у складі фразеологізмів, наприклад, в українській мові у складі фразеологізму маємо прикметник *вавилонська*, а в польській – іменник *Babel*, порівн.: **Вавилонська вежа** // *Wieża Babel* [73]. В українській мові вжито форму однини іменника, а в польській – множини, наприклад: **Єгипетська тьма** // *Egipskie ciemności* [136].

Звісно, що певні відмінності формального оформлення фразеологізмів мотивовані граматичними правилами, наприклад, у польській мові, якщо вираз має термінологічний (усталений) характер, то прикметник стоїть на другому місці після іменника (для української мови прямий порядок передбачає на першому місці прикметник, а на другому – іменник), пор.: **Фіговий листок** // *Liść (listek) figowy* [309].

Фразеологізми української і польської мов різняться лексемами, які можна вважати міжмовними синонімами, як-от: укр. *вилити* й поль. *otworzyć*, що відповідає укр. *відкрити*, порівн.: **Вилити (свою) душу** // *Otworzyć duszę*. Ці паралелі, незважаючи на відмінність у складі лексичних одиниць, загалом мають одне й те саме значення – ‘щиро ділитися з ким-небудь найпотаємнішим, тим, що хвилює, наболіло’ [80].

Звичайно, у складі фразеологізмів-біблеїзмів простежуємо використання національно маркованих форм власних назв, пор.: **Поцілунок [від] Іуди** // *Pocałunek Judasza* [264]; **Хома невірний** // *Niewierny Tomasz* [312], що зумовлено національною маркованістю.

В українській мові лексеми *буква* й *літера* – абсолютні синоніми, проте в складі фразеологізму зафіксовано все-таки лексему *буква*, а в польській мові маємо слово *litera*, порівн.: **Мертва буква** // *Martwa litera (prawa)* [203].

Незначні відмінності у формальному вираженні фразеологізмів української й польської мов простежуємо й у таких випадках: **Віра горами рухає** // *Wiara*

góry przenosi [91]; **Відокремити зерна від плевел** // **Oddzielić (odróżnić) ziarno od plewy (plew)** [88]; **Відкривати (відкрити) очі** // **Oczy się otwierają** [88]; **Кидати (кинути) камінь (каменем, каменя)** // **Rzucić kamieniem** [178] та ін.

Як бачимо, в українській мові простежуємо більш широкий вияв варіативності та факультативності, що вважають однією з характерних рис української мови загалом. Пояснюють це переважно соціолінгвістичними причинами, зокрема значним впливом мов сусідніх народів на українську мову, що збільшувало її запозичувальний потенціал, оскільки український народ тривалий час перебував у складі сусідніх імперських країн, норма української мови й характеризується варіативністю, простежуємо коливання цієї норми [Див. про це: Космеда 2016а, 42–50; 2016б, 12–17]. Прикладами викладеної тези є такі фразеологізми: **Метати (розкидати, сипати) бісер (перли) свиням (перед свинями)** // **Rzucić perły przed wieprze** [204], – або: **Направляти (спрямовувати) [свої] стопи** // **Skierować kroki** [226], – чи: **Рвати волосся (коси, патла, чуб) [на голові, на собі]** // **Wyrywać (rwać, drzeć) włosy z głowy** [274], **Розривати ризи (одяг) [на собі]** // **Rozdzierać szaty** [276]. У польській мові варіативність чи факультативність простежуємо рідше, що пояснюємо більш стабільними нормами, їхньою усталеністю, пор.: **Тернистий шлях** // **Droga ciernista (cierniowa, krzyżowa)** [291]; **Терновий вінець (вінок)** // **Korona cierniowa (ciernista)** [291]; **Хліб насущний (насушний)** // **Chleb powszedni (codzienny)** [310]; **[Усі] як один (одна)** // **Jak jeden [człowiek (mąż)]** [330].

Простежуємо формальні відмінності, що полягають у невідповідності синтаксичних конструкцій, наприклад, виявом більш ускладнених реченневих структур, пор.: **Віддати кесареві кесарево, а Боже Богу** // **Oddać cesarzowi, co cesarskie, a Bogu, co boskie** [178].

Серед фразеологічних еквівалентів зустрічаємо приклади таких, що в одній з мов мають більш поширений склад за кількістю лексичних одиниць, наприклад: **Від Адама [починати]** // **Od Adama i Ewy [wywodzić, wyjaśniać itp.]** у значенні ‘від самого початку, з давніх-давен; дуже далеко’, пор. ілюстративний матеріал: «З безперестанними охами, сапанням та умліванням Прохіра розказувала. Вона почала **від Адама**» (М. Коцюбинський) і «**Od Adama i Ewy do nas przynależał**» (Е. Orzeszkowa) [85].

Абсолютних еквівалентів та еквівалентів з незначними формальними відмінностями, про що йшлося вище, у досліджуваному матеріалі більшість, до них належать такі (подаємо за алфавітним принципом): **Вааламова ослиця** // **Balaama oślica** [74]; **Від усього серця** // **Z całego serca** [87]; **Вовк в овечій шкурі** // **Wilk w owczej (jagnięcej) skórze** [92]; **Волос (волосся) стає дибом (дубом, дуба)** // **Włosy stają dęba (jeżą się) [na głowie]** [93]; **Глас вопіючого (волаючого)**

в пустині (пустелі) // Głos wołającego na puszczy (pustyni) [100]; Усе до йоти // Co do joty [125]; До судного дня // Do sądnego dnia [129]; Заснути довіку (навіки, вічним сном) // Zasnąć na wieki [157]; Земля обітована // Ziemia obiecana [160]; Змітати (знести, стирати, стерти) з лица землі // Znieść (zetrzeć) z oblicza ziemi (z powierzchni) [164]; Ієрихонські мури (стіни) // Mury Jerycha [172]; Каїнова печать (клеймо, тавро) // Kainowe piętno (znamię) [176]; Колос на глиняних ногах // Kolos na glinianych nogach [184]; Лице (лицем) в лице // Twarz (twarzą) w twarz [197]; Люди доброї волі // Ludzie dobrej woli [200]; Манна небесна (з неба) // Manna niebieska (z nieba) [201]; На віки [вічні] // Na wieki [wieków] [212]; На лоні Авраамовому // [Pójść (udać się, przemieść się) na] łono Abrahama (Abrahamowe) [217]; На піску будувати (побудувати) // Budować na piasku [219]; Не хлібом єдиним живе людина // Nie samym chlebem człowiek żyje [237]; Нести свій хрест // Dźwigać [swoj] krzyż [239]; На на йоту // [Ani] Na jotę [242]; Око за око, зуб за зуб // Oko za oko [zab za zab] [246]; Після нас хоч потоп // Po nas choćby potop [256]; Преклоняти (преклонити) коліна // Paść (rzucić się) na kolana [267]; Продати за миску (зерна) сочевиці (за сочевину юшку) // Sprzedać (oddać) za miskę soczewicy [270]; Сіль землі // Sól ziemi [280]; Служити Мамоні // Służyć mamonie [282]; Содом і Гоморра // Sodoma i Gomora [283]; Соломонове рішення (вирішення) // Salomonowy wyrok [284]; Ставити крапку (крапки) над «і» // Postawić kropkę nad «i» [285]; Судний день (судна година) // Sądny dzień [288]; У (в) костюмі Адама (Єви) // W stroju Adama (adamowym, Ewy) [299]; Умивати руки // Umywać ręce [306]. Звичайно, цим переліком список еквівалентних фразеологізмів-біблеїзмів української й польської мов не обмежується.

Другий тип – це неповні семантико-прагматичні еквіваленти, тобто фразеологічні одиниці-біблеїзми, що не повністю збігаються за значенням і / чи прагматикою. Серед них такі, що частково відрізняються семантикою: значення однієї з одиниць може бути ширшим, тобто в одній мові одиниця однозначна, а в іншій – багатозначна. Наприклад, український фразеологізм **Каменя на камені не лишати (не залишити)** містить у своїй семантичній структурі два значення –

1. Розбити щось ущент, перетворити в руїни; знищити. *Δ Оті орди буквально не залишили від міста [Варшави] каменя на камені* (з журналу).
2. Гостро, нещадно критикувати що-небудь. *Δ – Звичайно, – Микола Ілліч хитро посміхнувся, – в цьому дискусійному клубі ми каменя на камені не лишаємо від програм [інших партій]* (Ю. Смолич),

– тоді як його польський відповідник **Kamienia na kamieniu nie zostawić** має вужче значення, пор.: «Zniszczyć doszczętnie, zaprzepaścić wszystko; nic nie zostawić; szczególnie w odniesieniu do budynków, miast. *Rozniosę tę pieprzoną Pesarę w puch, kamień na kamieniu nie zostanie* (I. Surmik)» [177]. Те саме простежуємо й щодо українського фразеологізму **Метати громи і (та) блискавки**, що репрезентує два значення, пор.:

1. Гнівno, роздратовано говорити, писати про кого-, що-небудь; критикувати, ляяти когось. Δ *I Панас Максимович знову почав метати громи й блискавки на непокірного сина* (В. Минко). 2. Поглядом виражати гнів, обурення, незадоволення; сердито дивитися. Δ *Закидаймо войовниче поблискував хворобливими оченятами, метав громи й блискавки* (Ю. Збанацький).

Більш вузьке значення має відповідник цього фразеологізму-біблеїзму в польській мові, як-от: **Rzucac (ciskać) gromy** –

Ostro kogoś potępiać, gwałtownie oskarżać, głośno dawać wyraz swemu oburzeniu. ▼ *Przed nami najprawdopodobniej kolejne tygodnie partyjnych konsultacji, mozolnego szukania większości, rzucania gromów przez opozycję na obecny Sejm i rządzącą lewicę oraz przestróg prezydenta, aby nie przyczyniać się do politycznego chaosu* («Rzeczpospolita», 5.04.2004) [204].

Сказане стосується й української фразеологічної одиниці **Тяжкий хрест**, що містить два значення – «1. Горе, недоля. Δ *Тяжким хрестом то лежало їй на серці* (з усн. мовл.). 2. Важке завдання, випробування. Δ *На плечі вчителів покладений тяжкий хрест – виховання молоді* (з усн. мовл.)» – та його неповного відповідника **Krzyż pański**, що відрізняється не лише формальним наповненням (*тяжкий* – *pański*), але й наявністю більш вузького значення ‘kłopot i udręka’ [295].

До другого типу міжмовних паралелей відносимо й багатозначну фразеологічну одиницю, що частково відрізняється за семантикою, але значно більше різниться за прагматикою, виражаючи протилежні аксіологічні смисли. Це фразеологічна одиниця **Від моря до моря // Od morza do morza**. Фразеологізм має в обох мовах два значення: за першим значенням ці одиниці збігаються, а за другим – репрезентують різну прагматику: негативну й позитивну види оцінки, що пов'язано з історико-політичними чинниками, пор.:

укр. 1. Про масштабність поширення християнської віри та християнських традицій. Δ *...I він запанує від моря до моря, і від Ріки аж до кінців землі!* (Псалом 71, пер. І. Огієнка). 2. ірон. Про часи панування Речі Посполитої на території

нинішньої України. *Δ Колись Річ Посполита була... від моря до моря... простягалася по всій лівобережній Україні... нелегкі то були для України часи* (з усн. мовл.)

– поль. **1.** O skali rozprzestrzeniania się wiary chrześcijańskiej i tradycji chrześcijańskich. **▼ ...I panować będzie od morza do morza, od Rzeki aż po krańce ziemi...** (Psalm 72 (71)). **2. aprob.** Rozprzestrzeniać polskie panowanie na dużym terenie, potwierdzenie potęgi państwa polskiego i jego siły, duma Polaków za swój kraj. **▼ A głosy buchnęły wśród Rynku i grodu: – Niech żyje Kościuszko, Naczelnik Narodu! Ej, była z to chwila i święta i Boża. Cała Polska drgnęła, od morza do morza!** (M. Konopnicka) [86].

Здійснений аналіз показує, що ідіома біблійного походження *od morza do morza – від моря до моря* ввійшла до польського паремійного фонду й поширилася в мовленні поляків, набуваючи навіть статусу патріотичного гасла. Ще в XIX ст. вона була актуалізована й у мовленні українців, де її використовують до сьогодні. Виявлено, що ця фразеологічна одиниця не подана ні в українських, ні в польських словниках. Припускаємо, що це, імовірно, не випадковість, а відлуння проблеми тлумачення цього певною мірою політизованого усталеного вислову, адже з огляду на історію українського й польського народів цей біблійний фразеологізм має особливості психоаксіологічного сприйняття. Поляки усвідомлюють його як одиницю, що має позитивну маркованість, оскільки вони пишалися своєю державою, схвалювали її велич, що простягалася від Балтійського моря аж до Чорного (такий вислів первинно вважали прямою номінацією явища), а для українців подібні державні стратегії були небезпечними й загрозливими, тому в цей вираз вони вкладають іронію, прагматику несхвальності [Див. докл.: Космеда, Прасол 2014, 77–82].

Третій тип – міжмовні омоніми, тобто фразеологічні одиниці, що повністю не збігаються за значенням і / чи прагматикою. До них належить біблеїзм **Альфа і омега**, що в українській мові має два значення –

1. Початок і кінець чогось. *Δ [Неофіт – раб:] Що за слово? [Спископ:] Те слово – Бог. Він альфа і омега, початок і кінець* (Леся Українка). **2.** Головне, основа чогось. *Δ Люди тут [в Ковалівці] несвідомі, ставлення до школи з боку деяких просто дикунське. Корови та телята для них – альфа і омеги всієї премудрості* (Ю. Збанацький).

Польська лінгвокультура наповнила цей фразеологізм іншим значенням, вужчим і дещо відмінним за семантикою: в українській мові це значення

набуло більшого узагальнення, а в польській – воно більш конкретизоване, пор.: **Alfa i omega** –

Być początkiem i końcem; o człowieku, który dużo wie i jest niekwestionowanym autorytetem w jakichś sprawach. *Był o pięć lat ode mnie starszy, czyli z dzisiejszej perspektywy też dzieciak, ale wówczas wydawał mi się **alfą i omegą**, człowiekiem dojrzałym, co to zna życie i wie, jak przejść przez nie godnie* (A. Górski) [42].

Як відомо, у грецькому алфавіті *альфа* є першою буквою, а *омега* – останньою. Спочатку поняття «альфа і омега» було ознакою Бога: «Я є Альфа й Омега, початок і кінець, говорить Господь (...)» (*Апокаліпсис* св. Івана Богослова 1, 8). Така мотивація хоч і простежується, однак має місце її трансформація.

Так само й вираз **Ієрихонська труба** (за біблійним міфом євреї, які йшли з єгипетського полону, хотіли підкорити місто Ієрихон, міцні стіни якого вони не могли розрушити, однак раптом стіни впали самі по собі від звуків священних труб): в українській мові простежуємо безпосередню біблійну мотивацію – це ‘потужний, оглушливий звук, сильний трубний голос; про людину з таким голосом’. Семантична ж структура відповідника польської мови **Trąby jerychońskie** має не лише дещо вужче значення – ‘silny, głośny, donośny dźwięk’, але й омонімічне – ‘o kimś bezmyślnym, niezaradnym’ [172].

У вищенаведених прикладах, зрозуміло, маємо справу з міжмовними омонімами й паронімами. І в таких випадках слід бути обережними. Це «псевдодрузі» перекладачів.

Як бачимо, фразеологічні біблеїзми української й польської мов зазвичай містять у собі думки, що є відповідними життєвими підсумками або висновками, хоч інколи значення біблеїзмів української й польської мов різняться саме ознаками абстракційності – конкретності. Думки, що зафіксовані в біблійних фразеологізмах, зазвичай забарвлені експресією, відповідною аксіологічністю, що, як правило, у порівнюваних мовах збігається. І це цілком логічно, оскільки біблійні концепти засновані на єдиному ґрунті, хоч іноді в ході відповідної семантико-прагматичної трансформації відбуваються певні прирощення семантики, зміни прагматики, що й мотивує нечасті випадки семантико-прагматичних відмінностей. Біблійні фразеологізми мають не лише широкий спектр функційного вживання, а й розмаїту систему стилістичних параметрів, якими порівнюваний пласт фразеологізмів української мови зазвичай не відрізняється від відповідників у мові польській, серед цих параметрів найчастіше актуалізуються такі: *книжне, застаріле, високе, схвальне / несхвальне, частіше іронічне чи жартидливе, рідше презирливе*.

Усталені біблійні вирази української й польської мов – це переважно, як було показано, абсолютні еквіваленти, тобто одиниці, що цілком збігаються й за формою, і за значенням, і за прагматичними параметрами, що зумовлено близькістю, спорідненістю порівнюваних лінгвокультур та актуалізацією власне біблеїзмів як інтернаціонального паремійного фонду, що виробився на універсальній основі. Під час знайомства зі спільним паремійним фондом української й польської лінгвокультур простежуємо одиничні випадки, коли усталені вирази-біблеїзми не зафіксовані словниками, однак використовуються в повсякденному мовленні українців і поляків.

Зіставляючи окремі одиниці біблійного фразеологічного фонду української й польської лінгвокультур, доходимо висновку, що існує незначна кількість труднощів, які є традиційними: міжмовна омонімія, культурні лакуни, різні співвідношення прагматичної інформації, семантики (ширше чи вужче значення) та ін. Про ці труднощі мовознавці систематично пишуть, але, зіставляючи конкретний матеріал різних лінгвокультур, наштовхуємося на низку відповідних прикладів, які необхідно описувати, що в кожному разі вимагає системи відповідних знань, розуміння специфіки дискурсивної практики та ін.

Бібліографія

Лексикографічні джерела

- Kosmeda T., Gomeniuk O., Osipova T. 2017. *Kороткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки*. Poznan'–Harkiv: Vidavnicтво KOLO (m. Drohobich) [Космеда Т., Гоменюк О., Осіпова Т. 2017. *Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки*. Познань–Харків: Видавництво КОЛО (м. Дрогобич)].
- Levchenko O. 2011. *Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь*. L'viv: Vid-vo L'vivs'кої Politehniky [Левченко О. 2011. *Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь*. Львів: Вид-во Львівської Політехніки].
- Mokienko V.M., Balakova D., Val'ter H. i dr. 2014. *Lepta biblejskoj mudrosti: biblejskie krylatye vyraženija i aforizmy na šesti jazykah: kratkij rusko-anglo-belorusko-nemecko-slovacko-ukrainskij slovar'*. Mogilev: MGU im. A.A. Kulešova [Мокиєнко В.М., Балакова Д., Вальтер Х. і др. 2014. *Лепта біблійської мудрости: біблійские крылатые выражения и афоризмы на шести языках: краткий русско-англо-белорусско-немецко-словацко-украинский словарь*. Могилев: МГУ им. А.А. Кулешова].
- Mokienko V.M., Lilič G.A., Trofimkina O.I. 2010. *Tolkovyj slovar' biblejskikh vyraženij i slov*. Moskva: AST Astrel' [Мокиєнко В.М., Лилич Г.А., Трофимкина О.И. 2010. *Толковый словарь библийских выражений и слов*. Москва: АСТ Астрель].

Наукова література

- Chlebda W. 1997. *Biblija v jazyke – jazyk v Biblii* [Библия в языке – язык в Библии]. В: *Problemy frazeologii europejskiej*. II: *Frazeologia a religia*. Red. Lewicki A., Chlebda W. Warszawa: Energea: 67–74.

- Chlebda W. 1998. *Stereotyp jako jedność języka, myślenia i dziania*. В: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*. Red. Anusiewicz J., Bartmiński J. Wrocław: 16–27.
- Chlebda W. 2002. *K opisaniju bibleizmov w dwujazycznym slowarje* [К описанню біблеїзмів в двуязычному словарі]. «Przegląd Ruscystyczny» № 4: 86–105.
- Dubičinskij V., Rojter T. 2012. *Teoretični ta praktični zasadi leksikografičnega opisu ukraïns'ko-nimec'kih leksičnih paralelej*. V: *Ukraïns'ka i slov'âns'ka tlumačna ta prekladna leksikografiâ*. Red. Gnatûk Ī.S. Kiïv: 114–119 [Дубичинский В., Ройтер Т. 2012. Теоретичні та практичні засади лексикографічного опису українсько-німецьких лексичних паралелей. В: Українська і слов'янська тлумачна та перекладна лексикографія. Ред. Гнатюк І.С. Київ: 114–119].
- Dubičinskij V., Rojter T. 2015. *Teoriâ i leksikografičeskoe opisanie leksičeskikh paralelej*. Har'kov: Osnova [Дубичинский В., Ройтер Т. 2015. Теория и лексикографическое описание лексических параллелей. Харьков: Основа].
- Dubičinskij V., Rojter T. 2017. *Utočneniâ k opredeleniû leksičeskikh paralelej*. «Vocabulum et vocabularium». Minsk: vup. 15: 353–358 [Дубичинский В., Ройтер Т. 2017. Уточнения к определению лексических параллелей. «Vocabulum et vocabularium». Минск: вып. 15: 353–358].
- Hlebda V. 2001. *Desakralizaciâ i resakralizaciâ biblejskoj frazeografii v ruskoj pečati poslednego desâtiletiâ*. «Studia Rossica Poznaniensia» vol. XXIX: 123–130 [Хлебда В. 2001. Десакралізація і ресакралізація біблійської фразеології в руській печаті останнього десятиліття. «Studia Rossica Poznaniensia»: vol. XXIX: 123–130].
- Kosmeda T. 2000. *Aksiologični aspekti pragmalingvistiki: formuvannâ i rozvitok katehorii ocinki*. L'viv: Vidavnicтво LNU im. Īvana Franka [Космеда Т. 2000. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки. Львів: Видавництво ЛНУ ім. Івана Франка].
- Kosmeda T. 2015. *Teoriâ i praktika sučasnoï dvomovnoï leksikografii: problema reprezentacii pol's'ko-ukraïns'kih ustaleni viraziv*. «Lingvistični studiiï». Red. Zagnitko A.P. Vinnicâ: DonNU: vip. 30: 63–72 [Космеда Т. 2015. Теорія і практика сучасної двомовної лексикографії: проблема репрезентації польсько-українських усталених виразів. «Лінгвістичні студії». Ред. Загнітко А.П. Вінниця: ДонНУ: вип. 30: 63–72].
- Kosmeda T. 2016a. *Vektor formuvannâ novih movnih i komunikativnih norm v ukraïns'komu diskursivnomu prostori*. «Lingvistični doslidžennâ». Red. Goloborod'ko K.Ū. Harkiv: HNPU im. G.S. Skovorodi: vip. 43: 42–50 [Космеда Т. 2016a. Вектор формування нових мовних і комунікативних норм в українському дискурсивному просторі. «Лінгвістичні дослідження». Ред. Голобородько К.Ю. Харків: ХНПУ ім. Г.С. Сковороди: вип. 43: 42–50].
- Kosmeda T. 2016b. *Problema interpretacii svoëridnosti gramatičnoï modeli ukraïns'koï movi*. «Gramatični studiiï». Red. Zagnitko A.P. Vinnicâ: DonNU: Vip. 2: 12–17 [Космеда Т. 2016b. Проблема інтерпретації своєрідності граматичної моделі української мови. «Грамаітичні студії». Ред. Загнітко А.П. Вінниця: ДонНУ: Вип. 2: 12–17].
- Kosmeda T. 2017. *Peredmovâ*. V: *Korotkij ukraïns'ko-pol's'kij slovník ustaleni viraziv: ekvivalenti slova, frazeologizmi, prisliv'â ta prikazki*. Kosmeda T., Gomenûk O., Osipova T. Poznan'–Harkiv: Vidavnicтво KOLO (m. Drogobič): 5–30 [Космеда Т. 2017. Передмова. В: *Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки*. Космеда Т., Гоменюк О., Осіпова Т. Познань–Харків: Видавництво КОЛО (м. Дрогобич): 5–30].
- Kosmeda T.A., Prasel O.M. 2014. «*Političnij*» frazeologizm u movnij svïdomosti galičan: problema traktuvannâ. «Visnik Dnipropetrovs'kogo universitetu». Red. Polâkova M.V. Ser. «Movoznavstvo» vip. 20 (1), № 11, t. 22: 77–82 [Космеда Т.А., Прасол О.М. 2014. «Політичний» фразеологізм у мовній свідомості галичан: проблема трактування. «Вісник Дніпропетровського університету». Ред. Полякова М.В. Сер. «Мовознавство» вип. 20 (1), № 11, т. 22: 77–82].
- Lilič G.A., Mokienco V.M., Stepanova L.I. 1993. *Bibleizmy v ruskom, češskom i slovackom literaturnyh âzykah*. «Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta: ser. 2: Istoriâ, âzykoznanie,

- literaturovedenie» вып. 3: 51–59 [Лилич Г.А., Мокиенко В.М., Степанова Л.И. 1993. *Библеизмы в русском, чешском и словацком литературных языках*. «Вестник Санкт-Петербургского университета: сер. 2: История, языкознание, литературоведение» вып. 3: 51–59].
- Mokienko V.M. 2013. *Bibleizmy v evropejskoj frazeologii i paremiologii*. V: *Slavánská frazeologá i Bibliá*. Greifswald–Sankt-Petersburg–Ružomberok: 144–153 [Мокиенко В.М. 2013. *Библеизмы в европейской фразеологии и паремологии*. В: *Славянская фразеология и Библия*. Greifswald–Sankt-Petersburg–Ružomberok: 144–153].
- Mokienko V.M. 2014. *Frazeologičeskie bibleizmy: neponátное v ponátном*. V: *Slowo. Tekst. Czas: Frazeologia w idiolekkie i systemach języków słowiańskich (W 200 rocznicę urodzin Tarasa Szewczenki)*. Szczecin–Greifswald: T. 1: 414–429 [Мокиенко В.М. 2014. *Фразеологические библеизмы: непонятное в понятном*. В: *Slowo. Tekst. Czas: Frazeologia w idiolekkie i systemach języków słowiańskich (W 200 rocznicę urodzin Tarasa Szewczenki)*. Szczecin–Greifswald: T. 1: 414–429].

Summary

Ukrainian-Polish parallels in a system of phraseological bibleisms

At the end of the XX and the beginning of the XXI century, an intensive development of theolinguistics could be traced as a direction of linguistics, which aims at the investigation of the relation between language and religion. A theonym is considered to be the main unit of theolinguistics, and bibleism is considered to be a variety. Phraseologism – the main form of the structural expression of bibleisms – is considered from the point of its wider linguistic understanding. Currently, the formation of international bibleisms-phraseologisms can be traced and have a specific expression in Ukrainian and Polish linguo-cultures. The above-mentioned phenomenon reflected in the *Concise Ukrainian-Polish dictionary of set expressions: equivalent words, phraseologisms, proverbs and sayings* (compilers: T. Kosmeda, O. Gomenyuk, T. Osipova, 2017), and was the first one in the history of Ukrainian-Polish Phraseology. The character, the types and the degree of equivalence of the fragment of Ukrainian-Polish phraseological units are analysed. The degree of equivalence includes the bibleisms, which are included in the above-mentioned dictionary (75 units). It was found that the Ukrainian and Polish expressions are the product of two related Slavic languages that have many things in common in the system of the bibleisms-phraseologisms. Under conditions of similar semantics, we may trace some formal differences caused by variation and optional components of the structure of phraseologisms and the non-correspondence of their grammatical forms and syntactic structures in general, etc. Not-full-equivalents can be traced as well, and were caused by both semantic non-correspondence (it can be wider or narrower and, rarely, absolutely non-equivalent or homonymic) and pragmatics (the presence of polar axiology, unequal stylistic parameterization).

Key words: theolinguistics, bibleism, phraselogram, degree of equivalence, semantics, pragmatics